

SAMODOSTATNOST REPUBLIKE HRVATSKE U PROIZVODNJI GROŽĐA I VINA

SELF SUFFICIENCY OF CROATIA IN THE GRAPE AND WINE PRODUCTION

I. Grgić, J. Gugić, Magdalena Zrakić

SAŽETAK

Hrvatska je zemlja duge tradicije proizvodnje grožđa i vina. U posljednjih desetak godina povećavaju se površine pod vinovom lozom te s time i proizvodnja vina. Unatoč tome, Hrvatska i dalje bilježi porast uvoza vina pri čemu je najveći dio uvoza iz zemalja okruženja. Neovisno o očekivanom pristupu Hrvatske Europskoj uniji, i dalje se očekuje povećanje prodaje stranih vina na hrvatskom tržištu, a liberalizacija tržišta potaknut će i izvoz hrvatskih vina kod kojih su glavni nedostaci neodgovarajući marketing te mala proizvodnja.

Cilj rada je utvrditi stupanj samodostatnosti Republike Hrvatske za grožđe i vino za razdoblje od 2000. do 2010. godine te primjenom trenda izračunati samodostatnost u 2013. kao godini očekivanog ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Rezultati istraživanja daju podlogu za kreatora poljoprivredne politike kod osmišljavanja mjera kojima je cilj povećanje stupnja samodostatnosti Hrvatske kod grožđa i vina.

Ključne riječi: samodostatnost, grožđe, vino, Republika Hrvatska

ABSTRACT

Croatia is a country with a long tradition of grape and wine production. In the last ten years, there has been an increase of the areas under vine, and also the increase of wine production. Despite this, Croatia has continued to increase wine imports most by from neighboring countries. Regardless of the expected Croatian accession to the European Union an increase of foreign wine sales is expected in the Croatian market. But the market liberalization will encourage the Croatian wine export, where the main disadvantages are inadequate marketing and small production.

The aim of this paper is to determine the Croatian sufficiency degree of grape and wine for the period from 2000 to 2010. Also by using the trend method to calculate the self-sufficiency in 2013, the year of expected Croatian accession to the European Union. The research results give the basis for agricultural policy makers in developing of measures, which will have the aim to increase the level of Croatian self-sufficiency in grape and wine quantity.

Key words: self-sufficiency, grape, wine, Republic of Croatia

UVOD

Republika Hrvatska se cijelim svojim ozemljem nalazi unutar vinogradarskog pojasa sjeverne Zemljine polutke. Hrvatsko vinogradarstvo prema površini zasadenih vinograda doseže svoj vrhunac početkom 19. stoljeća, kada je vino jedan od najznačajnijih proizvoda u tadašnjoj međunarodnoj trgovini. Hrvatska vina tog vremena, a posebice ona proizvedena na vlastelinskim i crkvenim imanjima, traže se i troše na europskim dvorovima, tadašnjim središtima ekonomske i političke moći. Pojavom filoksere (trsna uš korijena) 1862. godine i njezinom najezdom krajem 19. stoljeća, hrvatsko kao i europsko vinogradarstvo gotovo je uništeno (Lajić 1989).

Današnja obilježja hrvatskog vinogradarstva su relativno visoka starost vinograda, usitnjenost površina pod vinovom lozom te velika brojnost sorata. Hrvatska je turistička zemlja i turistima se mogu ponuditi brojna vina malih serija i visoke kakvoće. Tako se usitnjenost vinogradarskih površina te brojnost sorata može pretvoriti i u hrvatsku konkurentsku prednost. Također, posebnost starih hrvatskih autohtonih sorata, čistoća tala kao i druge prednosti podneblja, izvrsni su potencijali za proizvodnju ekoloških vina.

Hrvatsko tržište vina je relativno malo i još uvijek izvan jačeg utjecaja promjena na svjetskom tržištu iako je otvoreno i podložno konkurenciji između domaćih i uvoznih vina (Grgić i sur. 2010). Hrvatska je pod snažnim utjecajem tehnologije i regulative vinarskog sektora Europske unije, ali je i okružena zemljama koje u vinogradarskoj proizvodnji zauzimaju značajnu ulogu.

Jedan od dosadašnjih ciljeva poljoprivredne politike Hrvatske je bio postizanje samodostatnosti kod onih proizvoda za čiju proizvodnju postoje uvjeti, a jedan od njih je grožđe te sukladno tome i vino. Ulaskom Hrvatske u

Europsku uniju očekuje se veća konkurencija s uvoznim vinima, snižavanje prosječnih cijena i jača cjenovna segmentacija tržišta.

Različita su u tome iskustva pojedinih današnjih članica Europske unije. Ulazak Češke u Europsku uniju za industriju vina je bio velika prilika koja je osim otvaranja domaćeg tržišta konkurenciji, pojednostavila trgovinu s ostalim zemljama EU, stabilizirala sektor proizvodnje grožđa uključujući i zabranu podizanja novih nasada, primjenu novih tehnologija, širenje proizvođačko-prerađivačkih i drugih udruga i sl. (Šperková i Duda 2009). Nasuprot tome, ekonomske reforme u Rumunjskoj su negativno utjecale na sektor grožđa i vina tj. na vlasničku proizvodnu strukturu, potrošnju vina, trgovinske tokove itd. (Noev 2007). Slično se desilo i u Bugarskoj (Noev 2006).

METODA RADA I IZVORI PODATAKA

Cilj rada je utvrditi stupanj samodostatnosti Republike Hrvatske za grožđe i vino za razdoblje od 2000. do 2010. godine te primjenom trenda izračunati samodostatnost u 2013. godini kao godini očekivanog ulaska Hrvatske u Europsku uniju.

U radu se za izračun samodostatnosti koristi metoda bilanciranja. Metoda je usklađena s metodologijom Eurostata, a najveće ograničenje u primjeni je bila (ne)dostupnost pojedinih podataka (Kovačić i sur. 2008). Elementi za izradu bilance su prikazani u sljedećoj tablici kao i jednadžba trenda primijenjenog za izračun pojedinih vrijednosti za 2013. godinu.

Elementi bilance	Pojašnjenje	Trend
Površina		$y = 0,7651x + 25,807$
Proizvodnja grožđa	Stolno i vinsko grožđe te svježe groždice	$y = 0,7563x^2 - 6,8755x + 193,94$
Proizvodnja vina	80% količine prerađenog grožđa	$y = 0,4427x^2 - 3,8616x + 132,79$
Raspoloživa količina	Proizvodnja uvećana za uvoz te umanjena za izvoz.	

I. Grgić i sur.: Samodostatnost Republike Hrvatske u proizvodnji
grožđa i vina

Elementi bilance	Pojašnjenje	Trend
Vanjska trgovina	Vanjsko trgovinska razmjena s EU i ne-EU zemljama	<p>Ukupan uvoz grožđa; $y = -0,2704x^2 + 3,3605x + 4,8189$</p> <p>Uvoz grožđa iz EU; $y = -0,0857x^2 + 0,8596x + 6,6328$</p> <p>Ukupan izvoz grožđa; $y = -0,0011x^2 + 0,0154x + 0,0484$</p> <p>Izvoz grožđa u EU; $y = 0,0002x^2 + 0,0004x - 0,001$</p>
Početne zalihe¹	Pohranjene količine proizvoda prvog dana referentnog razdoblja, domaćeg podrijetla ili uvozne.	Vino; $y = 0,2133x^2 - 2,3953x + 41,971$
Završne zalihe	Pohranjene količine proizvoda posljednjeg dana referentnog razdoblja, a istovremeno su i početne zalihe sljedećeg referentnog razdoblja.	Vino; $y = 0,0908x^2 - 0,7806x + 37,677$
Promjene zaliha	Razlika završnih i početnih zaliha.	
Domaća potrošnja	Proizvodnja uvećanu za uvoz, a umanjenu za izvoz i promjene zaliha.	
Industrijska potrošnja	Količina korištena u industriji za proizvodnju proizvoda koji nisu namijenjeni za ljudsku potrošnju.	<p>Grožđe $y = y = 0,0908x^2 - 0,7806x + 37,677$</p> <p>Vino $y = 0,1616x^2 - 2,3443x + 27,668$</p>

¹ Zalihe obuhvaćaju: zalihe proizvođača (poljoprivreda, industrija i trgovina), zalihe tržišta (veletrgovci, uvoznici i/ili izvoznici i proizvođači) te stalne zalihe odnosno zalihe vlade (intervencije i tampon zalihe). Zalihe koje drže trgovci i kućanstva su isključene iz zaliha i evidentiraju se preko domaće potrošnje. Podaci o industrijskim zalihama preuzeti su iz službene statistike. Podaci o stalnim (državnim) zalihama su državna tajna i nisu dostupni.

I. Grgić i sur.: Samodostatnost Republike Hrvatske u proizvodnji
grožđa i vina

Elementi bilance	Pojašnjenje	Trend
Gubici	Gubici kod grožđa procijenjeni su na 3,3% raspoloživih količina Gubici kod vina procijenjeni su na 0,9% domaće potrošnje.	
Prerada	Količine proizvoda koje se koriste za proizvodnju izvedenih prehrambenih proizvoda. Za grožđe je procijenjena na 83% proizvodnje grožđa.	
Ljudska potrošnja	Količine dostupne stanovništvu za potrošnju tijekom referentnog razdoblja i ulaze na tržište u originalnom ili prerađenom stanju. Ne uključuju količine utrošene za industrijsku proizvodnju alkoholnih pića i ostalih prehrambenih proizvoda.	
Stupanj samodostatnosti	Omjer između domaće proizvodnje i domaće potrošnje. Ako je iznos ispod 100, tada proizvodnja ne pokriva potrošnju, a iznad 100 količine se koje prelaze domaće zahtjeve pohranjuju ili izvoze.	

Izvor: Kovačić i sur. 2008, DZS 2010. i izračun autora

REZULTATI I RASPRAVA

Proizvodnja grožđa u Hrvatskoj je posebno značajna za mala i srednja obiteljska poljoprivredna gospodarstva kojima osigurava ekonomsku i socijalnu održivost. Jedan od značajnijih problema ovih gospodarstava je prosječno mala

površina vinograda. Najveći dio proizvođača (84%) je s vinogradima do 1 ha, njih 15% je s vinogradima od 1 do 5 ha te ih je samo 1% s površinom vinograda od preko 5 ha (Gašparec-Skočić 2007).

U sortimentu vinove loze dominiraju tri sorte i to graševina, malvazija istarska i plavac mali koje čine 45% ukupnog sortimenta. Preostali dio (55%) čine brojne sorte iz kojih se dobivaju i brojna vina malih serija. Veliki potencijal daljnjeg razvoja je postojanje čak 130 autohtonih sorata koje danas nemaju posebnog gospodarskog značenja (Gašparec-Skočić 2007).

Površine pod grožđem se tijekom analiziranog razdoblja povećavaju sa 28 u 2000. na 34 tis. hektara u 2010. godini, s tendencijom daljnjeg porasta na približno 37 tis. hektara u 2013..

Slična tendencija je prisutna i kod proizvodnja grožđe uz značajna godišnja kolebanja i to od 164 tis. tona u 2004. do 208 tis. u 2010. godini. U 2013. godini očekuje se proizvodnja grožđa od 246 tis. tona. Na ukupnu proizvodnju grožđa glavni utjecaj imaju godišnje promjene priroda koji su bili od 5,5 t/ha u 2008. do 6,8 t/ha u 2002. godini, a u 2013. godini očekuje se prirod od 6,7 t/ha, što je oko 10% više od prosjeka analiziranog razdoblja.

Domaća proizvodnja grožđa je nedostatna te Hrvatska uvozi grožđa u prosjeku oko 12 tis. tona godišnje (od 9,3 tis. tona u 2010. do 16,7 tis. tona u 2005. godini) s tendencijom smanjenja na 8,1 tis. tona u 2013. godini. U 2010. najviše se uvezilo iz zemalja Europske unije (iz Italije 66% ukupnog hrvatskog uvoza) te okruženja (Makedonije i Bosne i Hercegovine).

Nasuprot tome, izvoz grožđa je tijekom cijelog razdoblja mali te se i dalje očekuje njegovo smanjenje. Domaća potrošnja grožđa (proizvodnja uvećana za uvoz i umanjena za izvoz), uz godišnje oscilacije, imala je tendenciju porasta (sa 178 tis. tona u 2004. na 217 tis. tona u 2010. godini) s očekivanim porastom na 254 tis. tona u 2013. godini. Potrošnja grožđa u Hrvatskoj per capita je još uvijek relativno mala (oko 40 kg) i najveći dio potrošnje je (oko 80 %) u obliku preradevina.

Tijekom cijelog analiziranog razdoblja Republika Hrvatska nije samodostatna u grožđu. Stupanj samodostatnosti je bio između 91,59% u 2005. i 95,79% u 2010. godini, ali se predviđa blagi porast samodostatnosti na 96,81% u 2013. godini.

I. Grgić i sur.: Samodostatnost Republike Hrvatske u proizvodnji
grožđa i vina

Tablica 1. Proizvodno - potrošna bilanca za grožđe za razdoblje od 2000. do 2010. i projekcija za 2013. godinu
Table 1 Production-consumption balance for grape in the period from 2000 to 2010 and projection for year 2013.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2013*
Površina (000 ha) Area (000 ha)	28,39	27,72	27,73	27,69	28,00	29,67	30,77	32,45	33,74	34,38	33,83	36,52
Prinos (100 kg/ha) Yield (100 kg/ha)	64,25	67,16	68,07	66,26	58,41	61,01	58,32	61,00	54,91	60,05	61,41	67,34
Proizvodnja Production	182,44	186,18	188,75	183,45	163,54	181,02	179,43	197,98	185,26	206,44	207,74	245,92
Raspoložive količine Available quantities	192,06	195,99	199,09	196,15	178,17	197,65	195,83	212,01	199,17	216,11	216,94	254,02
Ukupan uvoz Total import	9,70	9,86	10,46	12,78	14,76	16,71	16,48	14,13	14,01	9,82	9,25	8,12
- Samo Eu - Only EU	8,57	8,13	7,26	7,43	7,68	10,00	9,07	8,71	8,33	6,08	5,06	1,87
Ukupni resursi Total resources	192,13	196,03	199,21	196,23	178,30	197,73	195,91	212,10	199,27	216,26	216,99	254,04
Ukupan izvoz Total export	0,07	0,05	0,12	0,08	0,13	0,09	0,08	0,09	0,10	0,15	0,05	0,02
- Samo EU - Only EU	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,02	0,01	0,02	0,02	0,023	0,03	0,01
Domaća potrošnja Domestic consumption	192,06	195,99	199,09	196,15	178,17	197,65	195,83	212,01	199,17	216,11	216,94	254,02
Gubici Losses	0,58	0,59	0,60	0,59	0,57	0,59	0,59	0,64	0,60	0,55	0,55	0,59
Industrijska potrošnja Industrial consumption					44,59	36,71	39,57	40,86	46,72	41,69	43,12	44,55
Ljudska potrošnja Human consumption	191,48	195,40	198,50	195,56	144,02	160,35	155,67	170,52	151,84	173,87	173,27	208,80
- Po stanovniku/kg - Per capita/kg	43,26	44,01	44,71	44,05	32,44	36,10	35,06	38,44	34,21	39,26	39,23	47,58
Stupanj samodostatnosti - % Self-sufficiency degree - %	94,99	95,00	94,80	93,52	91,78	91,59	91,63	93,38	93,02	95,53	95,76	96,81

Projekcija za 2013. godinu

Projection for year 2013

Izvor: DZS RH 2010. i izračun autora

Data source: Central Bureau of Statistics Croatia 2010. and authors' calculation

Najveći dio (83%) grožđa se preradi u vino. Kod proizvodnje vina prisutna su značajnija godišnja kolebanja (od 120,4 tis. tona u 2004. do 143,3 tis. tona u 2010. godini) kao posljedica utjecaja ne samo proizvedene količine grožđa nego i kvalitete grožđa (postotak sladora). I dalje se očekuje porast proizvodnje vina koji bi u 2013. godini bio oko 165,5 tis. tona.

Hrvatska bilježi značajan porast uvoza vina i to naročito u prvom dijelu analiziranog razdoblja (s 2,65 tis. u 2000. na 15,56 tis. tona u 2007. godini), nakon čega dolazi do blagog smanjenja uvezenih količina, ali se u narednom razdoblju očekuje ponovni rast uvoza i to na 20,24 tis. tona u 2013. godini. Najznačajnije zemlje iz kojih Hrvatska uvozi vino su Makedonija, BiH te Kosovo, što je u 2010. godini iznosilo 84% ukupnih količina odnosno 63% vrijednosti². Vina koja uvozimo iz ovih zemalja spadaju u niži cjenovni razred, dočim su prosječno najskuplja vina uvezena iz Francuske, Austrije te Argentine³.

Obrnuta tendencija postoji kod hrvatskog izvoza vina koji se smanjuje do 2005. godine i zadržava se na razini oko 2,5 tis. tona, što se očekuje i u 2013. godini. Najviše vina u 2010. godini izvezli smo u BiH i Poljsku (oko 77% količina te 70% vrijednosti). Prosječno najvišu cijenu postizemo kod izvoza vina u Ujedinjeno Kraljevstvo, Austriju i Australiju, ali ona su činila samo 4% količinskog izvoza⁴.

Potrošnja vina je u porastu i to od 22,01 u 2000. na 30,17 l/stanovniku u 2010. godini⁵, ali je još uvijek ispod prosjeka ekonomski razvijenih država EU. Porast potrošnje per capita predviđa se i u narednom razdoblju, a u 2013. godini očekuje se da će biti 36,62 l/stanovniku.

Hrvatska je samo u 2000. i 2002. godini bila samodostatna u vinu (103,69 i 101,16%), a od tada, uz manja kolebanja, stupanj samodostatnosti se smanjuje

² Preračunato prema podacima Uvoz i izvoz po proizvodima carinske tarife i zemljama porijekla (tab 45. i tab 46.), za razdoblje od 2000. – 2010., DZS RH

³ Isto kao za bilješku 2

⁴ Isto kao za bilješku 2

⁵ Ovaj podatak znatno se razlikuje od podataka o potrošnji vina prema „Anketa o potrošnji kućanstava“, DZS RH, BROJ: 14.1.1., 28. listopada 2011., kod koje nije uključena potrošnja u kućanstvu, neregistrirana potrošnja itd.

I. Grgić i sur.: Samodostatnost Republike Hrvatske u proizvodnji
grožđa i vina

Tablica 2. Proizvodno-potrošna bilanca za vino za razdoblje od 2000. do 2010. i projekcija za 2013. godinu
Table 2 Production-consumption balance for wine in the period from 2000 to 2010 and projection for year 2013.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2013*
Proizvodnja (000 t) Production (000 t)	125,82	128,40	130,17	126,52	120,37	124,84	123,74	136,54	127,76	142,40	143,30	165,50
Raspoložive količine Available quantities	120,68	125,47	127,35	127,31	124,97	135,38	135,16	149,08	139,25	153,45	155,66	183,29
Ukupan uvoz Total import	2,65	6,44	7,92	9,16	13,49	13,39	14,44	15,56	14,12	13,50	14,81	20,24
Samo EU Only EU	0,65	0,59	1,01	0,84	0,85	1,98	1,95	2,59	0,90	1,80	1,82	1,84
Ukupni resursi Total resources	128,47	134,84	138,09	135,68	133,86	138,23	138,18	152,10	141,89	155,90	158,11	185,74
Ukupan izvoz Total export	7,79	9,36	10,75	8,37	8,89	2,86	3,02	3,02	2,64	2,46	2,45	2,45
Samo EU Only EU	4,41	2,84	2,41	2,06	1,71	1,48	1,43	1,23	1,00	0,99	0,91	0,32
Početne zalihe Initial stocks	40,06	39,40	35,75	34,41	33,26	36,93	38,33	33,21	40,30	39,67	40,20	50,24
Konačne zalihe Final stocks	39,40	35,75	34,41	33,26	36,93	38,33	33,21	40,30	39,67	40,20	37,41	44,55
Promjene zaliha Changes in stocks	-0,66	-3,65	-1,34	-1,15	3,67	1,40	-5,12	7,09	-0,62	0,53	-2,79	-5,69
Domaća potrošnja Domestic consumption	121,34	129,13	128,69	128,46	121,30	133,98	140,29	141,99	139,87	152,92	158,45	188,98
Gubici Losses	1,09	1,16	1,16	1,16	1,09	1,21	1,26	1,28	1,26	1,38	1,43	1,70
Industrijska potrošnja Industrial consumption	22,85	24,32	21,68	25,46	21,07	20,88	18,48	15,00	14,95	22,94	23,77	26,52
Ljudska potrošnja Human consumption	97,40	103,65	105,85	101,84	99,13	111,89	120,55	125,71	123,66	128,60	133,25	160,76
- Po stanovniku/ - Per capita/liter	22,01	23,35	23,84	22,94	22,33	25,19	27,15	28,34	27,86	29,04	30,17	36,62
Stupanj samodostatnosti - % Self-sufficiency degree - %	103,69	99,43	101,16	98,49	99,24	93,18	88,21	96,16	91,34	93,12	90,44	87,58

*Projekcija za 2013. godinu

Projection for year 2013

Izvor: DZS RH 2010. i izračun autora

Data source: Central Bureau of Statistics Croatia 2010. and authors' calculation

pri čemu je najniža samodostatnost bila u 2006. godini (88,21%). Razlog tome je značajniji porast potrošnje vina per capita u odnosu na porast proizvodnje vina. U 2013. godini očekuje se daljnje smanjenje samodostatnosti u vinu i iznosit će 87,58.

ZAKLJUČAK

Unatoč vrlo povoljnim prirodnim uvjetima, vinogradarstvo i proizvodnja vina u Republici Hrvatska nisu postigli očekivanu razinu razvoja (Oplanić i sur. 2010).

Od 2000. godine u Republici Hrvatskoj postoji trend povećanja površina pod vinovom lozom, proizvodnje grožđa te vina. Površine pod grožđem povećane su sa 28 u 2000. na 34 tis. hektara u 2010. godini s očekivanim porastom na približno 37 tis. hektara u 2013. Slična tendencija je i kod proizvodnje grožđa (od 164 tis. tona u 2004. do 208 tis. u 2010. godini), a u 2013. godini očekuje se proizvodnja od 246 tis. tona. Proizvodnja vina u 2013. godini predviđa se oko 165,5 tis. tona.

Grožđe najviše uvozimo iz Italije, Makedonije i Bosne i Hercegovine, a vino iz Makedonije, Bosne i Hercegovine te sa Kosova. Liberalizacija tržišta potaknut će i izvoz hrvatskih vina kod kojih su glavni nedostaci neodgovarajući marketing te mala proizvodnja, a glavovina dosadašnjeg izvoza je u Bosnu i Hercegovinu i Poljsku.

U većini godina analiziranog razdoblja Republika Hrvatska nije samodostatna niti u grožđu niti u vinu. Prema projekciji za 2013. godinu, stupanj samodostatnosti će se kod grožđa povećati i bit će 96,81%, ali kod vina će se smanjiti na 87,58%. Smanjenje samodostatnosti u vinu očekuje se zbog bržeg porasta potrošnje vina per capita u odnosu na porast proizvodnje grožđa, a razlika će se podmiriti povećanim uvozom vina. Zbog toga je povećanje samodostatnosti jedan od glavnih ciljeva poljoprivredne politike, a to je moguće postići povećanjem proizvodnje grožđa.

LITERATURA

1. Gašparec-Skočić, Ljiljana (2007): Stanje u vinogradarstvu i vinarstvu Hrvatske, u „Vinogradarski i vinski atlas Republike Hrvatske“, ur. Žunec, Nenad, Springer business media Croatia d.o.o.

2. Grgić, I., Kovačić, D., Bedek, Ž. (2010): Liberalizacija hrvatskog tržišta vina – izazov i/ili prijetnja, U Proceedings – Abstracts - 45. hrvatski i 5. međunarodni simpozij agronoma / Marić Sonja i Lončarić Zdenko (ur.), Sveučilište Josip Juraj Strossmayer, Poljoprivredni fakultet u Osijeku i B.E.N.A., EurAgEng, ISFAE, Opatija, 15-19. veljače, Str. 239-243.
3. Kovačić, D. i sur. (2008.): Proizvodno-potrošne bilance i ocjena samodostatnosti poljoprivredno - prehrambenih proizvoda u Hrvatskoj, neobjavljena studija MPRRR RH, Zagreb.
4. Lajić, I. (1989): Utjecaj društveno-ekonomskih i demografskih promjena na iseljavanje s dalmatinskih otoka u 19. i prvoj polovini 20. stoljeća. // Migracijske teme. 4, 4; 307-325
5. Noev, N. (2006): The Bulgarian wine sector: Policy issues and implications after 15 years of transition, Journal of Wine Research 17 (2), pp. 73-93
6. Noev, N. (2007): Land, wine and trade: The transition of the Romanian wine sector, Eastern European Economics 45 (3), pp. 76-114
7. Oplanić, M., Radinović, S., Radinović, I. (2010): Economic analysis of viticulture and wine production in Croatia, Journal of Food, Agriculture and Environment 8 (2), pp. 494-497
8. Rebelo, J., Correia, L. (2008): Port wine dynamics: Production, trade and market structure, Regional and Sectoral Economic Studies 8 (1), pp. 113-114
9. Šperková, R., Duda, J. (2009): Preliminary situation analysis of wine production industry in the Czech Republic since 1989, Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis 57 (6), pp. 287-296
10. Uvoz i izvoz po proizvodima carinske tarife i zemljama porijekla (tab 45. i tab 46.), za razdoblje od 2000. – 2010., DZS RH

Adresa autora – Author's address:

Prof. dr. sc. Ivo Grgić
Sveučilište u Zagrebu Agronomski fakultet
Zavod za agrarnu ekonomiku i ruralni razvoj
Svetošimunska c 25, 10 000 Zagreb
e-mail: igrgic@agr.hr

Primljeno - Received:

15.06.2011.

Mr. sc. Josip Gugić
Veleučilište „Marko Marulić“ Knin
Krešimirova 30
22 300 Knin
e-mail: josip.gugic@veleknin.hr

Magdalena Zrakić, mag. ing. agr.
Sveučilište u Zagrebu Agronomski fakultet
Zavod za agrarnu ekonomiku i ruralni razvoj
Svetošimunska c 25
10 0000 Zagreb
e-mail: mzrakic@agr.hr